

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING SANITARIYA
QOIDALARI VA ME’YORLARI, GIGIYENA
NORMATIVLARI**

**RUDALI, NORUDALI VA SOCHMA FOYDALI
QAZILMALARNI QAZIB OLIH VA BOYITISH
KORXONALARI UCHUN
SANITARIYA QOIDALARI**

**O‘zbekiston Respublikasining
0223-07- sonli SanQvaM**

Rasmiy nashr

Toshkent – 2007

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING SANITARIYA
QOIDALARI VA ME’YORLARI, GIGIYENA
NORMATIVLARI**

«TASDIQLAYMAN»

**O‘zbekiston Respublikasining
Davlat bosh sanitariya vrachi**

B. NIYAZMATOV

29-mart 2007-yil, №

**RUDALI, NORUDALI VA SOCHMA FOYDALI
QAZILMALARNI QAZIB OLISH VA BOYITISH
KORXONALARI UCHUN
SANITARIYA QOIDALARI**

**O‘zbekiston Respublikasining
0223-07- sonli SanQvaM**

Rasmiy nashr

Toshkent – 2007

1. UMUMIY QOIDALAR

1.1. Mazkur Sanitariya qoidalarini rudali, norudali (ko'mirdan tashqari) va sochma foydali qazilmalarni qazib olish va boyitish bilan shug'ullanuvchi barcha korxonalarga taalluqli bo'lib, ularni loyihalashtirish, qurish, rekonstruksiya qilish va ulardan foydalanishda bajarilishi majburiy hisoblanadi.

1.2. Ushbu Qoidalar talablarini bajarish tarmoq vazirliklari, idoralar, korxonalar, shaxtalar, konlar, karyerlar, boyitish fabrikalari va boshqalar (qurilish/rekonstruksiya qilish loyihalarini ishlab chiquvchi va tasdiqlovchi loyiha, konstruktorlik texnologiya institutlari va tashkilotlar) rahbarlari, shuningdek kon mashinalari va mexanizmlarini yaratuvchi hamda ishlab chiqaruvchi korxonalar uchun majburiydir.

1.3. Faoliyat yuritayotgan korxonalar sanitariya-epidemiologiya xizmati organlari bilan kelishilgan muddatlarda ushbu Qoidalar talablariga muvofiqlashtirilib borilishi lozim.

1.4. Xavfsizlikning amaldagi tarmoq qoidalarini, yo'riqnomalar va sanitariya-gigiyena talablarini tartibga solish va ishlovchilar sog'lig'ini muhofaza qilish bo'yicha boshqa hujjatlar ushbu sanitariya qoidalarini qoidalariga muvofiqlashtirilishi kerak.

1.5. Bosh rejalarining yechimlari va sanitariya-himoya zonalarining o'lchamlari, tog'-kon sanoati korxonalari maydonlarini jihozlash va obodonlashtirish, binolar va inshootlar orasidagi masofalar "Sanoat korxonalarining bosh rejalarini" QMQ hamda "Korxonalar chiqindilarining atmosferada tarqalishini hisoblash bo'yicha ko'rsatmalar" SanQvaNining talablariga mos bo'lishi shart.

1.6. Foydali qazilmalarni yer osti va ochiq usulda qazib olish hamda boyitishda qo'llaniladigan mashinalar, mexanizmlar va uskunalar quyidagi talablarga javob berishi lozim: "Ishlab chiqarish uskunalari. Xavfsizlikning umumiy talablari" GOST standarti, "Texnologik jarayonlarni tashkil etishning sanitariya qoidalarini va ishlab chiqarish uskunalari qo'yiladigan gigiyenik talablari", "Rudali, noruda va sochma foydali qazilma konlarini qazib olishda qo'llaniladigan mashina va mexanizmlarga qo'yiladigan gigiyenik talablari" hamda "Rudali, noruda va sochma foydali qazilma konlarini qazib olishda qo'llaniladigan mashina va mexanizmlarning ish o'rinlari va boshqarish vositalariga qo'yiladigan ergonomik talablari".

1.7. Ishlab chiqarish uskunalari va texnologik jarayonlar pasportlashtirilgan bo'lishi shart. Noqulay ishlab chiqarish omillariga qarshi kurashish uskunalari va vositalarini pasport rejimlari va sharoitlaridan farq qiladigan tarzda ishlatish man etiladi.

Zararli ishlab chiqarish omillariga qarshi kurashish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar bilan ta'minlanmagan yangi va rekonstruksiya qilinayotgan korxonalarni ishga tushirish taqiqlanadi.

1.8. Chang, shovqin, tebranish va boshqa noqulay omillarga qarshi kurashish uchun mo'ljallangan qurilmalarning ishlashi ishlab chiqarish muhitida qo'shimcha zararli ta'sirlarni keltirib chiqarmasligi kerak.

1.9. Faoliyat ko'rsatayotgan konlar va karerlar konlarini qazib olishning kon-geologik va texnologik sharoitlari o'zgarishiga qarab, kompleks changsizlantirish loyihalariga tegishli tuzatishlar kiritib borilishi lozim.

1.10. Rudalarni yer osti usulida qazib olishda radiatsiyaviy xavfsizlik me'yorlariga qat'iy rioya qilinishi va "Sanitariya me'yorlari va radiatsiyaviy xavfsizlik qoidalari" talablari to'liq bajarilishi shart.

1.11. Suvdan foydalanishni talab qiladigan barcha texnologik jarayonlarda va ishchilarga sanitariya-maishiy xizmat ko'rsatishda "Ichimlik suvi. Sifat me'yorlari" GOST talablariga muvofiq ichimlik suvi sifatidagi suv ishlatilishi kerak. Changga qarshi kurashish va boshqa texnologik maqsadlar uchun ichimlik sifatidagi suv bo'lmaganda yoki yetishmaganda, sanitariya-epidemiologiya xizmati organlari bilan kelishilgan holda, zararli va bartaraf etilishi qiyin bo'lgan aralashmalar bo'lmagan boshqa manbalardagi suvdan foydalanishga ruxsat beriladi, bunda bunday suv oldindan tozalanishi, zararsizlantirilishi va mikroorganizmlardan holi qilinishi shart.

1.12. Changga qarshi kurashda qo'llaniladigan sirt faol moddalar (SFM), antifrizlar va ularning eritmaları O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi bilan kelishilgan bo'lishi shart. Cho'kkan changni bog'lash maqsadida SFM qo'llash ishlari faqat mexanizatsiyalashgan usulda bajarilishi lozim. Ishchilar shaxsiy himoya vositalarini qo'llamasdan yuqori konsentratsiyali SFMlardan eritmalar tayyorlash qat'iyan man etiladi.

1.13. Foydali qazilmalarni qazib olish va boyitish bilan shug'ullanuvchi ishchilar «Ishchi va xizmatchilarga maxsus kiyim, maxsus poyabzal, shaxsiy himoya vositalari va himoya moslamalarini bepul berish me'yorlari»ga muvofiq maxsus kiyim, maxsus poyabzal va shaxsiy himoya vositalari (SHHV) bilan bepul ta'minlanishlari kerak.

Tarkibida tabiiy radioaktivligi yuqori bo'lgan komponentlar mavjud rudalarni qayta ishlash va boyitishda SHHV "Sanitariya me'yorlari va radiatsiya xavfsizligi qoidalari" talablariga to'liq javob berishi lozim. SHHVlar beriladigan barcha ishchi va xizmatchilar ulardan foydalanish bo'yicha kirish va davriy yo'riqnomadan o'tishlari shart.

1.14. Rudali, norudali va sochma foydali qazilmalarni qazib olish, boyitish korxonalarida sanitariya laboratoriyalari “Sanoat korxonasida sanitariya laboratoriyasi to‘g‘risida”gi namunaviy nizomga muvofiq tashkil etiladi.

2. FOYDALI QAZILMALARNI YER OSTI USULIDA QAZIB OLISH KORXONALARIGA QO‘YILADIGAN GIGIYENIK TALABLAR

2.1 Kon qazilmalari va yer osti yordamchi inshootlari

2.1.1. Kon qazilmalarining, shuningdek yordamchi yer osti inshootlarining hajmiy-rejaviy yechimlari QMQning “Yer osti kon qazilmalarini loyihalash” va “Rudali, norudali va sochma konlarni yer osti usulida qazib olishda yagona xavfsizlik qoidalari” boblari talablariga muvofiq bo‘lishi shart.

2.1.2. Barcha ishlab turgan qazilma va inshootlar begona narsalardan xoli bo‘lishi va belgilangan jadvalga muvofiq muntazam ravishda changdan tozalanib turilishi lozim.

2.1.3. Silvinit, karnalit, oltingugurt va oltingugurt tarkibli foydali qazilmalar qazib olinadigan konlarda, konning o‘ziga xos xususiyatlari va konlarning gaz miqdori toifasiga qarab, vodorod, vodorod sulfid va boshqa gazlarning ajralib chiqishiga qarshi kurashish bo‘yicha choralar ko‘rilishi kerak. Kon atmosferasidagi zararli gazlar miqdori muntazam nazorat qilinishi va ishchilarning shilliq pardasi yoki terisiga kislotali va ishqorli suvlarning ta’sirini oldini olish bo‘yicha tadbirlar amalga oshirilishi lozim.

2.1.4. Odamlarni tushirish va ko‘tarish uchun mo‘ljallangan shaxta stvollarida ishchilarni tomchilardan va kiyimlarining namlanishidan himoya qilish uchun shaxta suvlarini yig‘ish va chiqarib yuborish uchun maxsus to‘siqlar o‘rnatilishi kerak.

Ishchilar harakatlanadigan qazilmalarda, shuningdek doimiy tomchi tushuvchi ish joylarida (o‘tish yo‘lida joylashgan qazilmalardagi ish joylaridan tashqari) soyabonlar va kozireklarga o‘xshash himoya inshootlari ko‘zda tutilishi lozim.

2.1.5. Barcha ishlab turgan gorizontlarda va yer yuzasida odamlarni tushirish va ko‘tarish uchun mo‘ljallangan shaxta stvollarining yonida, shuningdek, kon transportiga odamlar o‘tiradigan va undan tushadigan doimiy joylarda ishchilar uchun kutish xonalari tashkil etilishi shart.

Ular doimiy yoritish, shamollatish va isitish (sovutish) qurilmalari, o‘rindiqlar bilan jihozlangan bo‘lishi lozim. Kutish xonalaridagi havo harorati +19°S dan past va +25°S dan yuqori bo‘lmasligi kerak. Kutish xonasining maydoni har bir kutayotgan odam uchun 0,5 m² hisobidan belgilanishi kerak.

O‘rinlar soni mazkur gorizontda navbatda band bo‘lgan ishchilarning kamida yarmini xonada joylashtirish imkonini berishi lozim.

2.1.6. Stvolchilar, transport men-veyerlari, maydalagichlar va ag‘dargichlar operatorlarining ish joylarida ishlovchilarni noqulay ishlab chiqarish sharoitlaridan himoya qilish uchun maxsus xonalar (kabinalar) o‘rnatilishi shart.

2.1.7. Yer osti lahimlarida doimiy hojatxonalar qurilishi kerak, ularning ichki va tashqi yuzalariga dezinfeksiya bilan ishlov berish har kuni amalga oshirilishi lozim.

2.2. Texnologik jarayonlar va uskunalar

2.2.1. Foydali qazilma konlarini qazib olish tizimlari, kon ishlarini shamollatish sxemalari va uskunalarini tanlash barcha texnologik jarayonlarda chang va gaz ajralib chiqishini, shovqin va tebranish darajasini imkon qadar kamaytirish zarurligini, shuningdek, texnologik jarayonlarni to‘liq mexanizatsiyalash imkoniyatini hisobga olgan holda amalga oshirilishi kerak.

2.2.2. Burg‘ulash-portlatish ishlari

2.2.2.1 Burg‘ilash ishlari texnologiyasi stanoklar, o‘ziyurar karetkalar va burg‘ilash qurilmalaridan foydalangan holda burg‘ilash jarayonlarini maksimal darajada mexanizatsiyalashtirish va avtomatlashtirishni; mayda shpurli burg‘ilash hajmini qisqartirishni; chang chiqishi, shovqin va tebranish darajalarini maksimal darajada kamaytirishni ta‘minlovchi vositalardan foydalanishni nazarda tutishi kerak.

2.2.2.2. Havoning changlanganlik darajasini ruxsat etilgan miqdorgacha pasaytirishni ta‘minlovchi changni tutib qolish va bostirish vositalarini qo‘llamasdan shpurlar va quduqlarni burg‘ilashga kirishish va burg‘ilash taqiqlanadi.

2.2.2.3. Mahalliy tebranishi ruxsat etilgan darajadan ortiq bo‘lgan asbob-uskunalarini ishlatishda, tebranish asboblari va uskunalari bilan ishlashning umumiy davomiyligi “Tebranish xavfi mavjud kasblar xodimlarining mehnat tartibi to‘g‘risidagi nizomlarni ishlab chiqish bo‘yicha tavsiyalar”ga muvofiq belgilanadi.

2.2.2.4. Burg‘ilash ishlarida changni samarali bostirish uchun yuvishning optimal rejimi ta‘minlanishi lozim. Burg‘ilash mashinasining turiga qarab suyuqlik sarfi quyidagicha bo‘lishi kerak: qo‘l perforatorlaridan foydalanilganda - kamida 4,0 l/daq; kolonkali perforatorlardan foydalanilganda - kamida 6,0 l/daq; chuqur quduqlarni burg‘ilash uchun kolonkali va teleskopik perforatorlardan foydalanilganda - kamida 10 l/daq; chuqur quduqlarni burg‘ilash uchun stanoklar qo‘llanilganda - kamida 15 l/daq.

Ko'tariluvchi lahimlarni kombaynlar bilan o'tishda yuvish uchun suyuqlik sarfi quyidagicha bo'lishi kerak: diametri 600 mm gacha bo'lgan oldingi quduqni burg'ilashda 25 l/daq va ko'tariluvchi quduqni diametri 1500 mm gacha kengaytirib burg'ilashda 55 l/daq.

2.2.2.5. Zaburg'ilash va burg'ilash yuvish teshiklari mavjud bo'lgan va suyuqlikni bevosita koronka tig'iga uzatishni ta'minlaydigan burg'ilash kolonkalari yordamida amalga oshirilishi lozim.

2.2.2.6. Ko'tariluvchi shpurlar va quduqlarni burg'ilash normallashtirilgan rejimda, shpur yoki quduq og'zidan shlamni va ishlatilgan siqilgan havoni ishchi zona tashqarisiga chiqarib yuborishni ta'minlovchi qurilmalardan foydalangan holda yuvish bilan amalga oshirilishi kerak.

2.2.2.7. Shpurlar va quduqlarni burg'ilash shlamidan tozalash suv bilan yuvish yoki yuvgichdan so'ng siqilgan havo bilan puflash orqali bajarilishi lozim.

2.2.2.8. Perforatorlar faqat samarali chiqindi so'ndirgichlar, titrovchi burg'ilash po'latidan chiqadigan shovqinni kamaytirish vositalari va titrashga qarshi qurilmalar mavjud bo'lgandagina ishlatilishi mumkin. O'ziyurar burg'ilash karetkalari va qurilmalari tebranishni so'ndiruvchi maydonchaga ega bo'lishi kerak. Kapital ta'mirlashdan so'ng burg'ilash uskunalarining shovqin va tebranish ko'rsatkichlari tekshirilishi shart.

2.2.2.9. Teleskopli refrijeratorlar bilan ishlashda ishchilarni umumiy titrashlar ta'siridan himoya qilish choralari ko'zda tutilishi lozim.

2.2.3. Portlatish ishlari va portlovchi moddalar (PM)

2.2.3.1. Portlatish ishlari "Portlatish ishlarida yagona xavfsizlik qoidalari" talablariga qat'iy rioya qilgan holda bajarilishi va chang hamda gazga qarshi kurashish bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni qo'llash bilan birga olib borilishi shart.

2.2.3.2. Portlatish ishlari uchun PM tanlashda ularning kislorod balansi hisobga olinishi kerak. Yer osti konlarida kislorod balansi nolga teng bo'lgan portlovchi moddalar qo'llanilishi lozim.

2.2.3.3. Portlatish ishlari olib borilayotganda, zaboy maydonidan 10-15 metr masofadagi lahim namlangan (sug'orilgan) bo'lishi shart.

2.2.3.4. Shpur va quduqlarni zaryadlashda portlovchi moddalarning (PM) to'kilishi, ularning kon ishchilarining terisiga va shilliq pardalariga tushishining oldini olish uchun faqat zich qoplarga qadoqlangan donador ko'rinishdagi PM dan foydalanish lozim. Bunday portlovchi moddalarni zich qobiqsiz jut qoplarda yetkazib berish taqiqlanadi. Patronlardagi PM qo'llanilganda, patron qobig'ining butunligini ta'minlash zarur.

2.2.3.5. Quduqlarda PM ni zaryadlash va zichlash, shuningdek zaryadlash mashinalariga PM ni yuklash jarayonlari mexanizatsiyalashtirilgan bo'lishi kerak.

Zaryadlash mashinalari va mexanizmlari ishlayotganda chang tutish va changni bostirishning samarali vositalarini qo'llash shart.

Ishchilarning shaxsiy himoya vositalarisiz shpurlar va PM quduqlarini zaryadlashiga yo'l qo'yilmaydi.

2.2.3.6. PM to'kilishini ushlab qolish va changni bostirish qurilmalari ishdan chiqqan holda quduqlarni mexanizatsiyalashtirilgan tarzda zaryadlash taqiqlanadi.

2.2.3.7. Qaldiroqsimon simob yoki qo'rg'oshin azidi bilan jihozlangan kapsul-detonatorlardan foydalanilganda havodagi simob va qo'rg'oshin bug'lari miqdorini doimiy nazorat qilish lozim.

2.2.3.8. Portlatish ishlari olib borilayotganda chang ajralishini kamaytirish va zaharli gazlarni zararsizlantirish uchun quyidagilar qo'llanilishi kerak:

- ichki gidro tiqin yoki gidropasta tiqini;
- tuman hosil qiluvchi qurilmalar bo'lib, ular lahim kesimini tuman oqimi bilan to'liq qoplashini ta'minlash uchun zaboyning ko'krak qismidan 10-15 metr masofada o'rnatiladi. Tuman hosil qiluvchilar portlashdan 10-15 daqiqa oldin ishga tushirilishi lozim. Tuman hosil qiluvchi qurilmaning oqimi portlash to'liqligiga qarshi yo'naltirilgan bo'lishi shart;
- katta o'lchamli jismlarni portlatish orqali maydalashda tashqi gidrozaboyka qo'llaniladi, bunda suv massasining qo'shimcha zaryad massasiga nisbati 2:1 bo'lishi kerak.

2.2.3.9. Portlovchi moddalar solingan idishlar sanitariya-epidemiologiya xizmati organlari bilan kelishilgan joylarda yoqilishi yoki ko'mib tashlanishi lozim.

2.2.4. Yuklash-tushirish ishlari

2.2.4.1. Kon massasini yuklashdan oldin zaboyni tayyorlash jarayoni quyidagilarni o'z ichiga olishi kerak: shamollatish, maydalangan kon massasini va kon lahimi yuzasini yuklash joyidan 10-15 metr masofada oldindan sug'orish.

2.2.4.2. Yuklash jarayoni majburiy ravishda kon lahimini shamollatish va kon massasini sug'orish bilan birga olib borilishi lozim. Bunda vagonetka kuzovi, yuklash lyuki yoki boshqa qabul qilish qurilmasining gorizonta kesimini maydalangan suyuqlik oqimi bilan to'liq qoplash zarurligi hisobga olinishi kerak.

2.2.4.3. Yuklash mashinalarining sug'orish tizimlari har 1m³ yuklangan kon massasi uchun kamida 8 litr suv sarfini ta'minlashi shart. Sug'orgichlari ishlayotgan mashinalardan foydalanish qat'iyanan man etiladi.

2.2.4.4. Skreperlash jarayonida kon massasi doimo skreper yo'lagida va chiqarish quvurida, namlik yetarli bo'lmaganda esa ruda tushirgich ustida ham saqlanishi shart. Sug'orgichlar shunday masofada o'rnatilishi kerakki, purkalayotgan suyuqlik oqimi qabul qiluvchi qurilmalar kesimini to'liq qoplashi

lozim. Skreper chig'irini tokchaga joylashtirish paytida troslarni sug'orish zarur. Bunday holda sug'orgich chig'irga shunday o'rnatiladiki, purkalayotgan suyuqlik oqimi troslar harakatiga yo'naltirilgan bo'lishi kerak.

Skreperlash paytida tozalash zaboyiga kiradigan havoni changsizlantirish choralari ish joyidan kamida 10 metr radiusda kon lahimlari devorlari va skreper yo'lagi, ruda tushirgich hamda qazib olingan ruda yuzasini sug'orishni o'z ichiga olishi zarur.

2.2.4.5. Chang hosil bo'lishini kamaytirish maqsadida rudani vagonetkalarga, shu jumladan mexanizatsiyalashtirilgan komplekslar yordamida chiqarish va yuklash joylarida sug'orgichlar yoki tuman hosil qiluvchi qurilmalar o'rnatilishi kerak.

2.2.4.6. Transport (konveyer) tasmlari to'kilgan rudani mexanik yig'ish va bunker to'lganidan so'ng kon massasini yetkazib berishni avtomatik ravishda to'xtatish qurilmalari bilan jihozlangan bo'lishi lozim.

2.2.4.7. Transportyorlar (konveyerlar)da qayta yuklash joylarida rostlash, tozalash va ta'mirlash uchun qulay bo'lgan, ishchi organ bilan blokirovkaga ega sug'orgichlar o'rnatilishi shart.

2.2.4.8. Yuk vagonlarining ochiq yuzasidan chang ko'tarilishining oldini olish uchun sug'orish usulini qo'llash zarur. Buning uchun asosiy tashish lahimlarida sug'orish stansiyalarini va transport o'tishida sug'orgichlarning ishlashini ta'minlaydigan avtomatik boshqaruvli ko'p qatorli suv pardalarini o'rnatish lozim. Sug'orish uchun suyuqlikning solishtirma sarfi yirik tosh-kon massasi uchun kamida 0,8 l/m² va mayda tosh-kon massasi uchun 12 l/m² bo'lishi kerak.

2.2.4.9. Skiplarni tushirish va ko'tarish paytida chang bilan kurashish uchun ularning yuzasiga o'tirgan changni yuvib tashlash zarur.

Skiplarni yuklash zonasi shaxta stvolidan ajratilgan va mexanik shamollatish tizimi bilan jihozlangan bo'lishi kerak.

Aspiratsion himoya qurilmalari xizmat ko'rsatish uchun qulay bo'lishi va loyihada ko'zda tutilgan germetizatsiya darajasini ta'minlashi lozim. Aspiratsion himoya qurilmalarining havo qabul qiluvchi og'zi kesimlari shunday bo'lishi kerakki, ulardagi havo harakati tezligi changning chiqib ketishini ta'minlab, himoya qurilmasi ostidan moddaning ko'tarilishiga yo'l qo'ymasligi kerak.

2.2.4.10. Transport vositalarini kapital ruda tushirgichlarga bo'shatishda kon atmosferasiga chang tarqalishining oldini olish uchun, ruda tushirgichlar faqat bo'shatish vaqtida kirish yo'lini ochadigan mexanik masofaviy boshqaruvli germetik eshiklar bilan jihozlangan bo'lishi kerak.

2.3. Ichki yonuv dvigatelli (IYD) mashinalardan foydalanish

2.3.1. IYD mashinalarining har bir turi (markasi)ni yer osti kon lahimlarida qo‘llash uchun sanitariya-epidemiologiya xizmati organlarining ruxsatini olish shart.

2.3.2. Barcha ichki yonuv dvigatelli (IYD) mashinalar chiqindi gazlarni zararli moddalar va qurum (is)dan tozalashning ikki bosqichli tizimi (katalitik va suyuqlik) bilan jihozlangan bo‘lishi shart. Yer osti qazilmalarida suyuqlik neytralizatorlarini to‘ldirish va katalitik neytralizatorlar faolligini tiklash punktlari tashkil etilishi lozim. Chiqindi gazlarning zaharliligini kamaytiruvchi vositalar o‘rnatilmagan IYD mashinalarini ishlatish, shuningdek, ularni etilgan benzin bilan ta‘minlash qat’iyan man etiladi.

2.3.3. IYD mashinalarining chiqindi gazlarini tozalash tizimlari shamollatish bilan birgalikda ish zonasi havosidagi zararli gazlar va qurum miqdorini “Gigiyenik me‘yorlar. Ish zonasi havosidagi zararli moddalarning ruxsat etilgan miqdori (REM)” talablariga muvofiq REM darajasigacha kamaytirishi kerak.

2.3.4. IYD bilan jihozlangan o‘ziyurar uskunalar ishlaganda shamollatish sxemalari shunday tuzilishi kerakki, yuklangan mashinalar va zaboylarni shamollatish uchun kirayotgan havo oqimining qarama-qarshi harakatlanishi istisno etilsin. Shamollatish uchun zarur bo‘lgan havo miqdorini hisoblashda mashinaning ishlash dinamikasi va yer osti qazilmalarida turg‘un havo zonalari hosil bo‘lishi ehtimolini hisobga olish lozim.

2.3.5. Transport qazilmalaridagi yo‘l qoplamasi mashinalarning keskin silkinishlarsiz harakatlanishini ta‘minlashi kerak.

Chang hosil bo‘lishining oldini olish maqsadida transport qazilmalarining tuprog‘i va yo‘llari namlanishi shart. Namlash davriylik va darajasi loyihada ko‘zda tutilishi, faoliyat yuritayotgan konlarda esa korxona tomonidan sanitariya-epidemiologiya xizmati organlari bilan kelishilgan holda belgilanishi lozim.

2.4. Ishlab chiqarish mikroiklimi va ventilyatsiya

2.4.1. Yer osti konlarining doimiy ish joylarida 1-jadvalda ko‘rsatilgan mikroiklim parametrlariga rioya qilish zarur.

1-jadval

Yer osti konlarining ish joylarida harorat, namlik va havo harakati tezligining ruxsat etilgan birikmalari

Mikroiklim omillari	Ruxsat etilgan birikmalar		
	1	2	3
havo harorati, °C	16—19	20—23	24—24
nisbiy namlik, %*	80—30	75—30	70—30
havo harakati tezligi, m/s**	0,1—0,5	0,6—1,0	1,1—1,5

Izoh:

*Suvli konlarda nisbiy namlikning 10% ga oshishiga yo‘l qo‘yiladi

** Havo harakatining yuqori tezligi yuqori haroratga mos keladi

2.4.2. Kon-geologik va texnologik sharoitlar tufayli harorat, namlik, havo harakati tezligining ruxsat etilgan me'yorlarini ta'minlash imkonsiz bo'lgan hollarda, kon ishchilarini organizmning sovib ketishi yoki qizib ketishidan himoya qilish bo'yicha chora-tadbirlar ko'rilishi kerak. Havo harorati $+16^{\circ}\text{C}$ dan past bo'lganda, kon ishchilarini tegishli issiqlik va namlikdan himoya qiluvchi xususiyatlarga ega bo'lgan maxsus kiyim va poyabzal to'plamlari bilan ta'minlash lozim. Faoliyat ko'rsatayotgan zaboylar yaqinida 7.8-bandning talablariga muvofiq isitish xonalari tashkil etilishi zarur.

Ish joylarida havo haroratini $+26^{\circ}\text{C}$ gacha pasaytirish imkoni bo'lmaganda, 1-jadvalda keltirilgan talablarni ta'minlaydigan havo konditsionerlash tizimi yoki sun'iy sovutish tizimlarini qo'llaydigan shaxsiy himoya vositalari ishlatilishi lozim.

2.4.3. Havo harorati $+16^{\circ}\text{S}$ dan past yoki $+26^{\circ}\text{S}$ dan yuqori bo'lganda, ishchilarga smenada bir kishi hisobiga 1,0-2,0 litr miqdorida tegishlicha issiq choy yoki sovutilgan ichimlik suvi berilishi shart.

2.4.4. Kon lahimlarida sun'iy shamollatish tizimi bo'lishi kerak.

2.4.5. Kon atmosferasi parametrlarini nazorat qilish depressiya va havo o'lchovlaridan tashqari, havo namunalarini olish va tahlil qilishni hamda zararli gazlar va chang miqdorini aniqlashni o'z ichiga olishi lozim. Noqulay mikroiklimli shaxtalar uchun yuqoridagilardan tashqari harorat o'lchovlari ham o'tkazilishi shart.

2. FOYDALI QAZILMALARNI OCHIQ USULDA QAZIB OLISH KORXONALARIGA QO'YILADIGAN GIGIYENIK TALABLAR

3.1. Umumiy talablar

3.1.1. Karyerlarni loyihalash va ishlatishda texnologik jarayon ochish va qazib olish ishlarini mexanizatsiyalashni, kon texnikasini joylashtirishni nazarda tutishi kerak; asosiy ish o'rinlarini joylashtirish karyerdagi havo oqimlarining aerodinamikasini hisobga olgan holda rejalashtirilishi lozim.

Transport turini tanlashda texnik-iqtisodiy shartlar bilan bir qatorda teplovoz va avtotransportga nisbatan elektrovozlar va uzluksiz transportyorlarning gigiyenik afzalliklarini ham hisobga olish zarur.

3.1.2. Foydali qazilmalarni uzluksiz qazib olish tizimlarini qo'llashda ortiqcha yuklanishlar soni iloji boricha kamaytirilishi va ag'darma ko'prigidan ag'darma cho'qqisigacha bo'lgan masofani (ko'pi bilan 0,5 m) avtomatik ravishda rostlash ta'minlanishi kerak.

3.2. Burg'ilash-portlatish ishlari

3.2.1. Quduqlar va shpurlarni burg'ilash suv, sirt faol moddalar eritmalari yoki suv-tuz eritmalari bilan yuvish orqali amalga oshirilishi lozim.

3.2.2. Zarbali-aylanma, sharoshkali va olovli burg'ulash stanoklarida chang ajralishining oldini olish uchun nam burg'ulash imkoni bo'lmaganda, quruq chang ushlagichlar qo'llanilishi shart.

3.2.3. Karyerlarda kichik shpurli burg'ulashda chang, shovqin va tebranishga qarshi kurashish choralari ushbu Qoidalarining 2-bo'limi talablariga muvofiq amalga oshirilishi lozim.

3.2.4. Karyerlarda portlatish ishlarini olib borish va portlovchi moddalarga qo'yiladigan talablar ushbu Qoidalarining 2.2.3-bandiga muvofiq bo'lishi kerak.

3.2.5. Portlatish ishlarida havoning changlanish darajasini kamaytirish uchun quyidagilardan foydalanish lozim:

- sochiluvchan materialni suv bilan namlash;
- tog' jinslarining yemirilish hududini suv bilan sug'orish (portlashdan oldingi maydonni har kvadrat metriga 10 litr hisobidan);
- portlatiladigan blok yuzasini portlovchi moddalar va portlatish vositalariga nisbatan inert bo'lgan ko'pik bilan qoplash.

3.2.6. Ommaviy portlatishlar zaharli gazlarni tezroq va to'liqroq chiqarib tashlash maqsadida karyerning eng yaxshi tabiiy shamollatish davrida o'tkazilishi zarur.

3.2.7. Ommaviy portlatishlar o'tkazilgandan so'ng, karyerga odamlarning kirishi faqat shamollatish va havoning zararli gazlar (uglerod oksidi, azot oksidlari) hamda chang miqdoriga tahlil qilinganidan keyin, ularning konsentratsiyasi ruxsat etilgan miqdordan oshmagandagina ruxsat etiladi.

3.2.8. Ommaviy portlashlardan so'ng karyerni shamollatish vaqtini qisqartirish uchun shamollatish-sug'orish qurilmalari yordamida zaboylarni sun'iy shamollatish amalga oshirilishi lozim. Bu qurilmalarning soni va ish tartibi chang va gaz ajralishining jadalligi, ob-havo sharoitlari hamda kon-texnik omillarga qarab belgilanadi.

3.3. Kon massasini qazib olish, yuklash va tashish.

3.3.1. Portlatilgan kon massasini qazib olish va yuklash oldindan namlangandan so'ng amalga oshirilishi lozim (erish yoki yopishib qolish xususiyatiga ega foydali qazilmalar bundan mustasno);

- musbat haroratda suv yoki yuzaki faol moddalar eritmalari bilan;
- manfiy haroratda suv-tuz eritmalari bilan;

3.3.2. Fizik-kimyoviy xususiyatlari namlashga imkon bermaydigan foydali qazilmalarni yuklash samarali quruq changni tutish va shamollatish usullaridan foydalangan holda amalga oshirilishi kerak.

3.3.3. Xom ashyoni tashishning turli xillarida sug'orish chastotasi va jadalligi tog' massasining turi va xususiyatiga, karyer iqlim-geografik joylashuviga, yil fasli va kunning vaqtiga qarab tajriba yo'li bilan belgilanadi. Toza tabiiy asbestni qo'lda qazib olishda smena davomida ishlar olib borilayotgan maydonni 3-4 marta suv bilan sug'orish zarur.

3.3.4. Yemirilgan sochiluvchan yoki kuygan tog' jinslarini qazib olishda uzluksiz sug'orish qo'llanilishi shart.

3.3.5. Karyer suv quvuri mavjud bo'lmaganda, zaboylarni oldindan sug'orish gidromonitorlar yoki purkagichlar bilan jihozlangan maxsus sug'orish mashinalari yordamida amalga oshiriladi. Temir yo'l transporti qo'llaniladigan karyerlarda sug'orish gidropoezd yordamida bajarilishi lozim. Sug'orishda purkaladigan suv oqimlari chang hosil qiluvchi manbalarning chang bulutini to'liq qoplashi kerak.

3.3.6. Karyerlarda chiqindi gazlarni zararsizlantirish va tozalashning samarali vositalari o'rnatilmagan ichki yonuv dvigatelli avtomashinalarni qo'llash taqiqlanadi. Neytralizatorlar va tozalash vositalari ish zonasi havosidagi zararli moddalar miqdorini ruxsat etilgan me'yordan oshmaydigan darajada saqlashini ta'minlashi lozim. Transport vositalarida etillangan benzinni ishlatish man etiladi.

3.3.7. Yilning issiq faslida avtosamosval kuzoviga yuklangan kon massasi karyer hududidan chiqishdan oldin albatta sug'orilishi shart. Sug'orish oqimi avtosamosval kuzovining o'lchamlariga to'liq mos kelishi kerak.

3.3.8. Avtomashinalarda sochiluvchan xomashyo materiallarini tashish jarayonida yo'l bo'ylab to'kilish va chang ko'tarilishiga yo'l qo'yilmasligi lozim.

3.3.9. Kon massasini tashiydigan yo'llar yuzasi muntazam ravishda tog' jinsi va ruda maydalari hamda changdan tozalanib turilishi kerak. Shag'al va chaqiq toshli qoplamalar bog'lovchi material bilan ishlov berilishi lozim. Bu maqsadda toshko'mir smolalari, qatron va qoramoylardan foydalanish taqiqlanadi.

3.3.10. Doimiy qatnov bo'lgan yo'llarda yo'l qoplamasi uzluksiz ravishda sug'orib turilishi shart. Yilning issiq va quruq kunlarida changni bostirish samaradorligini oshirish uchun yo'llarga sanitariya-epidemiologiya xizmati organlari tomonidan ruxsat etilgan namlovchi materiallar bilan ishlov berilishi lozim.

3.3.11. Temir yo'l transporti yo'llarini o'rnatish, qurish va ta'mirlash ishlari to'liq mexanizatsiyalashtirilgan bo'lishi kerak.

3.3.12. Dumpkar va samosvallarni yopishib qolgan tog' jinslaridan tozalash mexanizatsiyalashtirilgan bo'lishi va maxsus jihozlangan joylarda amalga oshirilishi shart.

3.3.13. Rotorli komplekslar va gidromonitorlarning tasma konveyerlarini boshqarish kabinalari asosiy texnologik uskunalardan alohida o'rnatilishi lozim.

3.3.14. Ag'darmalarda chang chiqishining oldini olish uchun quyidagilar amalga oshirilishi kerak:

- qazish joylaridagi tog' jinslarini namlash;
- bog'lovchi eritmalar yordamida qiyaliklar va ag'darmalar yuzasini mustahkamlash;

- ag'darma yuzalarini qayta tiklash (ular to'kilgandan so'ng).

3.3.15. Karerlarda tasma konveyerlar, shuningdek statsionar va ko'chma uskunar (elak, maydalagich va boshqalar) ishlatilayotgan joylarda chang chiqishini kamaytirish uchun quyidagilarni qo'llash zarur:

- changlanuvchi qismlarni sug'orgichlar yoki havo pardalari yordamida gidrochangsizlantirish;

- changlanuvchi qismlardan havoni so'rib olish va bir vaqtning o'zida tozalash tizimini o'z ichiga olgan quruq chang tutish usuli.

3.4. Karerlar va ish joylarini shamollatish

3.4.1. Tabiiy shamollatishdan maksimal foydalanish va turg'un zonalar hosil bo'lishining oldini olish maqsadida karerdagi kon ishlarini zinalarni bir-biriga nisbatan teng ilgariyatgan holda olib borish lozim.

3.4.2. Karerlarda tabiiy havo almashinuvini yaxshilash uchun shamol yo'naltiruvchi va shamoldan himoyalovchi qurilmalar ko'zda tutilishi kerak.

3.4.3. Zararli gazlar ruxsat etilgan miqdordan yuqori to'planganda, avtotransport qo'llaniladigan 100 metrdan chuqur karyerlar va turg'un zonalarda, ayniqsa uzoq davom etishi mumkin bo'lgan shamolsiz kunlarda, maxsus karyer ventilyatorlari yoki qurilmalaridan foydalangan holda mexanik shamollatish ko'zda tutilishi lozim. Shamollatish qurilmalarining turini tanlash va ularni joylashtirish sxemasi karyerning shakli va o'lchamlariga, kon ishlarining yo'nalishiga, shamollar yo'nalishiga bog'liq bo'lishi kerak.

3.4.4. Uzunligi 10 metrdan ortiq bo'lgan shtolnyalar va mina kameralarini qazishda mahalliy shamollatish ventilyatorlari yordamida mexanik shamollatish tashkil etilishi shart.

3.5. Sochma foydali qazilmalarni draga usulida qazib olishga qo'yiladigan gigiyenik talablar

3.5.1. Draglarda amalgamatsiya jarayonini qo'llashga faqat qimmatbaho metallarni boshqa usullar bilan ajratib olish imkonsiz bo'lgan hollarda va xizmat ko'rsatuvchi xodimlarning simob hamda uning bug'lari bilan bevosita aloqasini istisno etadigan uskunalardan foydalanish sharti bilangina ruxsat beriladi.

3.5.2. Simob bilan ishlar olib boriladigan dragalarning ishlab chiqarish xonalari alohida blok (shlyuz)ga ajratilishi va "Simob, uning birikmalari va simob

bilan to'ldirilgan asboblardan ishlar olib borish uchun mo'ljallangan ishlab chiqarish va laboratoriya xonalarini loyihalash, jihozlash, ishlatish va saqlashning sanitariya qoidalari"ga muvofiq jihozlanishi kerak.

3.5.3. Dragani boshqarish pultrlari "Ishlab chiqarish xonalari mikroiklimining sanitariya me'yorlari" talablariga muvofiq optimal mikroiklim ko'rsatkichlariga ega bo'lgan alohida xonalarda joylashtirilishi lozim.

3.5.4. Amalgamani bug'latish mexanik shamollatish tizimi bilan jihozlangan alohida xonada joylashgan bug'latish bo'limidagi retor pechlarida amalga oshirilishi kerak. Amalgamani to'g'ridan-to'g'ri dragalarda bug'latish taqiqlanadi.

3.5.5. Bug'latish bo'limida amalgamatsiya jarayonini qo'llashda retor pechlarining qopqoqlaridan chetki so'rg'ichlarni o'rnatish zarur. Chiqarilayotgan havo hajmi kiritilayotgan havo hajmidan 10% ko'p bo'lishi kerak.

3.5.6. Bug'latish retortalari zichlangan qistirmali qopqoqlar bilan mahkam yopilishi shart. Retor pechini har safar yuklashdan oldin simob bug'larini sovutgichga o'tkazuvchi quvur albatta tozalanishi lozim. Metall olish uchun retor pechini faqat 100°C dan past haroratda ochishga ruxsat beriladi. Bir vaqtning o'zida bir nechta retor pechini bo'shatish mumkin emas.

3.5.7. Amalgamatsiya uchun qo'llaniladigan uskunalar (amalgamatorlar, yetiltirish va cho'ktirish mashinalari va boshqalar) germetik bo'lishi va simob bug'larini hosil bo'lish joyida ushlab qoluvchi mahalliy so'rg'ichlar yoki qurilmalar bilan ta'minlangan bo'lishi shart. Simob sizib chiqishi mavjud bo'lgan uskunalarining ishlashiga yo'l qo'yilmaydi.

3.5.8. Simob qo'llash va amalgamaga ishlov berish bilan bog'liq barcha jarayonlar iloji boricha mexanizatsiyalashtirilgan bo'lishi shart. Xizmat ko'rsatuvchi xodimlar faqat maxsus kiyim va rezina qo'lqopda ishlashga ruxsat etiladi. Amalgamadan ortiqcha simobni qo'lda siqib chiqarish qat'iyan man etiladi.

3.5.9. Texnologik jarayon va uskunalarga simob avtomatik ta'minlagichlar va dozatorlar yordamida berilishi lozim.

3.5.10. Draglarda simob maxsus tortuvchi shkaflarga o'rnatilgan, burama tiqinli po'lat ballonlarda saqlanishi kerak.

3.5.11. Ta'mirlash ishlarini bajarishdan avval texnologik uskunalar simobdan tozalanib, neytrallovchi moddalar bilan yuvilishi shart. Uskunani simobdan issiq suv bilan tozalash taqiqlanadi.

3.5.12. Draglarda qo'llaniladigan uskunalarining shovqin va tebranish xususiyatlarini hisobga olgan holda, ish joylarida va ishlab chiqarish xonalarida shovqin hamda tebranishni kamaytirish choralari ko'rilishi zarur.

Draglarni qayta qurish va ta'mirlashda shovqin va tebranish darajasini pasaytirish maqsadida mashina va uskunalarning asosiy qismlarini statik va dinamik muvozanatlash amalga oshirilishi lozim.

3.5.13. Ishlab chiqarish xonalarini kimyoviy demerkurizatsiya vositalarini qo'llagan holda tozalash har chorakda kamida bir marta va yuvish mavsumi tugagandan so'ng ta'mirlash ishlari davrida o'tkaziladi.

3. BOYITISH VA MAYDALASH-SARALASH FABRIKALARIGA QO'YILADIGAN GIGIYENIK TALABLAR

4.1. Ishlab chiqarish binolari va inshootlari

4.1.1. Fabrikalarning ishlab chiqarish binolari va inshootlarining hajmiy-rejaviy va konstruktiv yechimlari "Sanoat korxonalarining ishlab chiqarish binolarini loyihalash" QMQning talablariga to'liq javob berishi shart.

4.12. Zararli moddalarning tarqalishini oldini olish maqsadida, sochiluvchan materiallar omborlari, maydalash-tashish bo'limlari, flotatsiya bo'limlari, flotoreagentlarni saqlash va ularning eritmalarini tayyorlash joylari, quyultirish, filtrlash, sorbsiya, regeneratsiya, quritish va kuydirish bo'limlari, hamda quruq boyitish jarayonlari alohida izolyatsiyalangan xonalarda joylashtirilishi lozim. Reagentlar eritmalarini saqlash va tayyorlash xonasidan tashqariga chiqish yo'li tambur-shlyuzga ega bo'lishi, unda pedal bilan boshqariladigan sovuq va issiq suv kranlari, maxsus kiyimlar uchun shkaflar va shaxsiy himoya vositalari o'rnatilgan bo'lishi shart.

4.13. Ishlab chiqarish binolarining shamollatish va isitish tizimlari QMQ 2.04.05-97 "Isitish, shamollatish va konditsiyalash" bo'limi, SN "Korxonalar chiqindilarining atmosferada tarqalishini hisoblash bo'yicha ko'rsatmalar", shuningdek ushbu Qoidalarning talablariga muvofiq loyihalanishi kerak. Boyitish fabrikalarining odamlar doimiy yoki uzoq vaqt (2 soatdan ortiq) bo'ladigan barcha ishlab chiqarish xonalaridagi havo muhitidagi zararli moddalar konsentratsiyasi "Gigiyena me'yorlari. Ish zonasi havosidagi zararli moddalarning ruxsat etilgan miqdori (REM)" talablariga mos kelishi shart.

4.1.4. Uskunalarini boshqarish postlari, dispetcherlik punktlari va sex ma'muriyati xonalari alohida xonalar yoki kabinetlarda (operator xonalarida) joylashtirilishi lozim. Maydalagich va g'alvirlarni boshqarish postlari tebranish va shovqindan izolyatsiya qilingan bo'lishi shart.

Boshqaruv postlari va dispetcherlik punktlarida ish o'rni tashkil etish "O'tirib bajariladigan ishlar uchun ish o'rni. Umumiy ergonomik talablar" GOST talablariga mos kelishi kerak.

4.1.5. Ishlab chiqarishni boshqarish xonasida barcha shamollatish tizimlari va gidrochangsizlantirish tizimlarining ishlashi to'g'risida avtomatik axborot tizimi o'rnatilishi shart.

4.1.6. Shovqin manbai bo'lgan uskunar joylashgan oraliqlar QMQ 02.01.08-96 "Shovqindan himoya qilish. Loyihalash me'yorlari" bobiga muvofiq boshqa uchastkalardan tovush izolyatsiyalovchi to'siqlar bilan ajratilishi lozim.

4.1.7. Katta ochiq suv yuzasiga ega bo'lgan uskunar (flotatsiya mashinalari, klassifikatorlar, quyultirish chanlari, konsentratsion stollar va boshqalar) joylashgan xonalarda kondensatning tartibli oqimini ta'minlovchi qurilmalar ko'zda tutilishi kerak.

4.1.8. Binolarning devorlari, shiftlari va ichki konstruksiyalari oson tozalanadigan hamda yuzasida simob, sianidlar va boshqa moddalarning to'planishi va so'rilishini oldini oladigan yuza va qoplamalarga ega bo'lishi lozim. Kislotali muhitda texnologik jarayonlar amalga oshiriladigan xonalarining devorlari, pollari, panellari va qavatlararo to'sinlarining qoplamalari "Qurilish konstruksiyalarini korroziyadan himoyalash" SNIPI va O'zRST 782-97 "Pollar uchun qoplamalar" talablariga mos kelishi kerak. Fabrikalarning barcha xonalaridagi changni tozalash mexanizatsiyalashtirilgan usulda, so'ruvchi pnevmatik qurilmalar yoki gidravlik yuvish yordamida amalga oshirilishi shart.

4.1.9. Katta miqdorda issiqlik ajralib chiqadigan xonalarda tom yopish qurilmasi ifloslangan havoning teskari oqimlarini hosil bo'lishiga yo'l qo'ymasligi kerak. Ortiqcha issiqlik ajralishi (200 kkal/soatdan ortiq) bo'lgan korpuslarda shamoldan himoyalovchi panelli yorug'lik aeratsiya fonarlari loyihalaniishi lozim.

4.1.10. Ishlab chiqarish xonalarida o'tish yo'laklari, maydonchalar, shuningdek, sanoat korxonalarining ishlab chiqarish binolarini loyihalash bo'yicha SNIPI bobining talablariga muvofiq oynalarni ta'mirlash, o'rnatish va ikki tomonlama tozalash, aeratsiya fonarlari va yoritish armaturalariga xizmat ko'rsatish ishlarini qulay va xavfsiz bajarish uchun maxsus qurilmalar va moslamalar ko'zda tutilishi kerak.

4.2. Texnologik jarayonlar va uskunar

4.2.1. Umumiy talablar

4.2.1.1. Foydali qazilmalarni boyitish texnologiyasi zararli omillarni bartaraf etish yoki ularning ta'sir darajasini va ular bilan aloqa vaqtini kamaytirish maqsadida quyidagilarni ta'minlaydigan ilg'or texnologik sxema va uskunalardan foydalanishni ko'zda tutishi lozim:

- ishlab chiqarishning uzluksizligi va uzluksiz oqimi;
- texnologik jarayon borishi va uskunalarni masofadan turib nazorat qilish;

- ishlab chiqarish jarayonlarini mexanizatsiyalash va avtomatlash hamda xomashyo va tayyor mahsulot sifatini nazorat qilish;
- xomashyoni tashish yo'llari uzunligini, qayta yuklash joylari sonini va sochiluvchan materiallarning tushish balandligini qisqartirish;
- uskunalarga erkin xizmat ko'rsatish imkoniyatini ta'minlaydigan optimal joylashuv zichligi;
- quruq moddalar bilan jarayonlarni pulpa bilan operatsiyalarga almashtirish;
- ishlab chiqarish xonalarining havo muhitiga chang va gazsimon mahsulotlarning hosil bo'lishi va chiqarilishi bilan bog'liq bo'lgan uskunalar jarayonlarini izolyatsiyalash va germetizatsiyalash;
- tarkibida xavflilik darajasi past bo'lgan kimyoviy moddalar mavjud flotoreagentlarni qo'llash va boshqalar.

4.2.12. Sezilarli issiqlik ajratadigan ishlab chiqarish uskunasi yuzasi (quritish, kuydirish va boshqalar) issiqlik izolyatsiyasiga ega bo'lishi kerak.

4.2.1.3. Quruq mahsulotlar va konsentratlarni yuklash va tushirish, tayyor konsentratlarni shixtalash va qadoqlash operatsiyalari mexanizatsiyalashtirilgan va germetik bo'lishi shart.

4.2.1.4. Ruda qabul qilish bunkerlari rudaning qotib qolishi, osilib qolishi, yopishib qolishi va muzlashining oldini oluvchi qurilmalar bilan jihozlangan bo'lishi lozim.

Bunkerlarni yuklash va tushirish paytida ish zonasiga chang kirishining oldini olish maqsadida materialning bir tekis kirishini ta'minlaydigan dozalash qurilmalarini qo'llash zarur. Bunker-to'plagichlar va quruq ruda uchun sig'imga ularning to'lib ketishi va to'liq yuklanishini oldini oladigan avtomatik qurilmalar bilan jihozlanishi lozim. Bunkerdagi materialning qoldiq qatlami balandligi kamida 1 metr bo'lishi kerak.

4.2.1.5. Maydalagichlar, ruda va oraliq mahsulotlarni uzatish uchun konveyer lentalarini, ularni to'kish va uskunalarga yuklash joylari (ta'minlagichlar, quritish agregatlari, elektrostatik va elektromagnit separatorlar, flotatsiya mashinalarining ko'pik qabul qiluvchi novlari, reagentlar eritmalari solingan idishlar va boshqalar) aspiratsiya qilinadigan qopqoqlar yoki gidrochangsizlantirish tizimlari bilan jihozlanishi shart. Bu tizimlarning ishlashi ishlab chiqarish uskunalarini bilan blokirovka qilingan bo'lishi lozim.

Tizim qurilmalarining blokirovkasi ularni ish boshlanishidan 3-5 daqiqa oldin yoqilishini va uskuna to'xtatilgandan yoki yuklamasiz ishlagandan so'ng kamida 5 daqiqa o'tgach o'chirilishini ta'minlashi kerak.

4.2.1.6. Qayta ishlanayotgan har bir turdagi xomashyo uchun barcha chang hosil qiluvchi jarayonlarda changni samarali bostirish uchun suvning optimal sarfi

tajriba yo'li bilan aniqlanishi lozim. Bunda texnologik jarayonda ruxsat etilgan namlanish darajasi hisobga olinishi kerak.

4.2.1.7. Reagent, flotatsiya, regeneratsiya, sorbsiya, quyultirish, quritish va chiqindilarni zararsizlantirish bo'limlari xonalarida I va II xavflilik sinfiga mansub zaharli moddalarning havoda ruxsat etilgan chegaraviy miqdordan ortiq konsentratsiyada mavjudligini aniqlab, signal beruvchi gazoanalizatorlar o'rnatilishi shart.

4.2.1.8. Tebranish hosil qiluvchi uskunalar (maydalagichlar, tegirmonlar, g'alvirlar va boshqalar) uchun "Ish joylarida umumiy va mahalliy tebranishning sanitariya me'yorlari" talablariga muvofiq tebranishni kamaytiruvchi qurilish, texnologik va sanitariya-texnik chora-tadbirlar majmuasidan foydalanish lozim.

4.2.1.9. Yuqori shovqin darajasini hosil qiluvchi asosiy texnologik uskunalar (g'alvirlar va boshqalar) QMQ 02.01.08-98 "Shovqindan himoyalash. Loyihalashtirish me'yorlari" va "Ish joylaridagi shovqin darajasining sanitariya me'yorlari" talablariga mos keladigan tovush izolyatsiyalovchi to'siqlar bilan ta'minlanishi kerak.

4.2.1.10. Fabrika va omborxona binolariga o'rnatilgan kranlarning kabinalari "Kran mashinistlari kabinalarini tuzish va jihozlash bo'yicha sanitariya qoidalar" talablariga to'liq javob berishi shart.

4.2.2. Boyitishning nam jarayonlari

4.2.2.1. Dezintegratorlarga ruda va suvni uzatish hamda dozalash jarayonlari to'liq mexanizatsiyalashtirilgan bo'lishi va yopiq tizimlar orqali amalga oshirilishi lozim.

4.2.2.2. Dozalash maydonchalarida joylashgan sarflash idishlaridan reagentlarni kontakt chanlarga, flotatsiya mashinalariga va boshqa agregatlarga uzatish yopiq kommunikatsiyalar orqali avtomatik germetizatsiyalangan dozatorlar yordamida amalga oshirilishi shart. Texnologik uskunalariga simobni uzatish germetik ta'minlagichlar va dozatorlar yordamida bajarilishi lozim.

4.2.2.3. Pulpa, shlamlarni filtrlash va eritmalarini tindirishning texnologik jarayonlari ramkali nutch-filtrlardan foydalanishni istisno etishi kerak.

Sianli eritmalarini (pulpani) filtrlash uchun avtomatik boshqariladigan vakuum-filtrlar qo'llanilishi shart.

4.2.2.4. Konsentratlar va "qoldiqlar"ni filtrlash uchun yopiq turdagi uskunalaridan foydalanish lozim.

4.2.2.5. Tarkibida simob mavjud eritmalarini (pulpani) tashish uchun mo'ljallangan nasoslarning tuzilishi ishlab chiqarish xonalariga simob kirishining oldini olishi kerak.

4.2.2.6. Keklarni vakuum-filtrlardan tushirish va ularni tashish jarayoni mexanizatsiyalashtirilgan bo'lishi shart.

4.2.2.7. Flotatsiya va namlangan rudani elektromagnit separatsiyalash jarayonlarida pulpa, suv sachrash va aerosol tarqalishining oldini olish choralari ko'zda tutilishi lozim.

4.2.2.8. Gaz ajralib chiqishi mumkin bo'lgan joylarda quyidagilar nazarda tutilishi kerak:

- pulpani prokatlash uchun yopiq sig'implardan aspiratsiya qilish va atmosferaga chiqarishdan oldin havoni tozalash;
- qizdirilgan pulpani filtrlashda vakuum-filtrlar oldida so'ruvchi zonalar o'rnatish;
- oksidlangan rudalarni flotatsiyalashda tanlab eritish uchun mo'ljallangan yopiq chanlarni aspiratsiyalash;
- gazlar va simob bug'larini ajratib chiqaruvchi texnologik uskunalardan ularni tutib qolish va yutish uchun o'rnatilgan so'rg'ichlar yoki qurilmalar.

4.2.2.9. Quyultirish jarayonida bo'tqaning zichligini boshqarish, uning sathini vakuum-filtr tog'orasida ushlab turish jarayonlari avtomatlashtirilgan bo'lishi shart.

4.2.2.10. Yoyli pechlarning tuzilishi ishlovchilarni elektr yoyining yorug'ligi va shovqinidan samarali himoya qilishni ta'minlashi lozim.

4.2.2.11. Tarkibida sian mavjud bo'lgan sanoat oqoqlarini xlor mahsulotlari va boshqa reagentlar yordamida zararsizlantirish faqat aspiratsiya, nazorat asboblari va masofadan boshqaruv bilan jihozlangan germetik uskunalarida amalga oshirilishi kerak.

4.2.2.12. Flotoreagentlar bilan aloqada bo'lishi mumkin bo'lgan bo'limlarda sovuq va issiq suv ta'minotli yuvingichlar o'rnatilishi, teriga tushgan moddalarni suv oqimi bilan yuvib tashlash uchun tezkor qurilmalar, ko'zlarni chayish uchun favvoralar bo'lishi shart.

4.2.3. Quritish bo'limlari

4.2.3.1. Boyitmani quritish va donadorlash jarayonlarini boshqarish, uni yuklashga uzatish, yopishqoqlikka qarshi ishlov berish, shuningdek, shamollatish va chang-gaz tozalash tizimlari ishini nazorat qilish operator xonasida o'rnatilgan boshqaruv pultlaridan amalga oshirilishi lozim. Quritish qurilmalariga xizmat ko'rsatish joylarida berilayotgan havo harorati avtomatik ravishda boshqariladigan havo purkash moslamalari o'rnatilishi kerak.

4.2.3.2. Quritish agregatlari uchun qattiq yoqilg'i qo'llanilganda, ish xonasiga ko'mir bunkerlari orqali gazlar kirishining oldini olish lozim. Ko'mirni bir tekis uzatish uchun pechlar ko'mirning osilib qolishini oldini oluvchi qurilmalar bilan jihozlangan bo'lishi kerak.

Bunker va tarnovlarda hosil bo'lgan ko'mir yig'ilmalarini bartaraf etish mexanizatsiyalashtirilgan bo'lishi zarur.

4.2.3.3. O‘choqdan shlam va kulni chiqarib tashlash (qurilmaning har qanday unumdorligida) yopiq kommunikatsiyalar orqali gidravlik yoki pnevmatik usulda amalga oshirilishi shart. Tindirgichlardan shlamni chiqarib tashlash ham mexanizatsiyalashtirilgan bo‘lishi lozim.

4.2.3.4. Ishlab chiqarish xonalarining havo muhitiga o‘choq gazlari changining tushishini oldini olish uchun quritish agregatlarining aerodinamik qurilmalari quritish agregatlari bo‘shliqlarida siyraklanishni va ishchi teshiklar hamda zich bo‘lmagan joylar orqali havoni kamida 1 m/s tezlikda so‘rilishini ta‘minlashi kerak. Tortuvchi-puflash uskunasi va pechga gaz uzatish tizimining ishlashi o‘zaro bog‘langan holda bloklanishi lozim.

4.2.3.5. Quritish pechlarining o‘choqlari, havo quvurlari, siklonlar va skrubberlar germetik qilingan bo‘lishi shart.

4.2.3.6. Boyitish mahsulotlari (tayyor va oraliq mahsulotlar hamda konsentratlar) bilan ishlashda, ularda xomashyo ruda materiallari tarkibidagi tabiiy radioaktiv moddalarning ehtimoliy to‘planishi tufayli, “Nodir metallar sanoati korxonalarida tabiiy radioaktiv moddalar bilan ishlashning sanitariya qoidalari” bilan belgilangan ishlar sinfiga muvofiq radiatsiya xavfsizligini ta‘minlash choralarini ko‘rish zarur.

4.2.3.7. Quritish agregatlaridan olingan quruq konsentratni tayyor mahsulot omboriga yoki quruq boyitish uchun tushirish va uzatish aspiratsiya qilingan kommunikatsiyalar tizimi orqali amalga oshirilishi shart.

4.2.4 Tayyor mahsulotni quruq usulda boyitish va qayta ishlash, tashish, qadoqlash va saqlash jarayonlari.

4.2.4.1. Magnit va elektrostatik separatsiya uchun aspiratsiya qilingan qoplamali separatorlar qo‘llanilishi lozim.

4.2.4.2. Ishlab chiqarish binolari ichida quruq materiallarni tashish uchun yopiq tashish usullari (g‘ildiraksiz va qirg‘ichli konveyerlar, bigarmonik tebranishli konveyerlar va boshqalar) yoki pnevmotransport qo‘llanilishi kerak.

4.2.4.3. Sochiluvchi materiallarni novlar orqali ortiqcha yuklashning barcha joylarida ruxsat etilgan qiyaliklar ta‘minlanishi, materialning harakat tezligini pasaytiruvchi moslamalar qo‘llanilishi shart. Materialning tushish balandligi 0,5 metrdan oshmasligi lozim.

4.2.4.4. Qayta yuklash uzellarining tarnovlari va novlari ikki qatlamli bo‘lishi va yeyilishga chidamli materialdan tayyorlanishi kerak. Novlarning tashqi yuzasi tebranishni so‘ndiruvchi materiallar bilan, ichki yuzasi esa yeyilishga chidamli rezina bilan qoplanishi lozim. Novlarning devorlari bilan almashtiriladigan qoplama plitalari orasiga qalinligi kamida 15 millimetr bo‘lgan yumshoq rezina qistirmalar qo‘yishga ruxsat etiladi. Teshik va novlarni mexanizatsiyalashtirilgan tarzda tozalash ko‘zda tutilishi kerak.

4.2.4.5. Siklonlar va gaz yo'llaridan changni chiqarish mexanizatsiyalashtirilgan bo'lishi va gidro yoki pnevmotransport yordamida amalga oshirilishi lozim.

4.2.4.6. Materiallarni elash va shixtalash mexanizatsiyalashtirilgan bo'lishi va maxsus ajratilgan, aspiratsion qoplamalar bilan jihozlangan joylarda amalga oshirilishi shart. Sex binolarida oraliq mahsulotlar va materiallarni mexanizatsiyalashtirmagan usulda shixtalash taqiqlanadi. Ayrim hollarda kam miqdordagi (100 kg gacha) konsentratlar va oraliq mahsulotlar uchun, ishchilar shaxsiy himoya vositalarini albatta qo'llagan holda, so'rish shkaflarida qo'lda shixtalashga ruxsat beriladi.

4.2.4.7. Materiallarni idishlarga joylash avtomatik dozatorli idishlarga joylash yoki qadoqlash mashinalari yordamida, aspiratsiyalanadigan qoplamalar ichida amalga oshirilishi lozim. Materialning idish tubiga tushish balandligi 0,5 metrdan oshmasligi kerak. Kukunsimon materialni siqilgan havo yordamida to'g'ridan-to'g'ri idishga uzatish man etiladi.

4.2.4.8. Materiallarni sarflash bunkerlaridan temir yo'l vagonlariga yoki boshqa transport vositalariga uzatish yopiq kommunikatsiyalar orqali amalga oshirilishi shart. Yuklash joylari aspiratsion qoplamalar bilan jihozlangan bo'lishi lozim.

4.2.4.9. Asbest tolasi va galitni yopiq vagonlarga yuklash teleskopik novlar yordamida amalga oshirilishi kerak. Vagonlardan chiqayotgan havo filtrlarda tozalanishi shart. Asbestni uyib yuklash taqiqlanadi.

4.2.4.10. Yuklash maydonchalarida to'kilgan materiallarni mexanizatsiyalashtirish tarzda tozalash qurilmalari o'rnatilishi shart. Asbest saqlash ta'minlagich-dozatorlar va materiallarning osilib qolishining oldini oluvchi vositalar bilan jihozlangan bunkerlarda amalga oshirilishi lozim. Asbestning alohida navlarini aralashtirish mexanizatsiyalashtirilgan bo'lishi va yopiq aralashtirish bunkerlarida bajarilishi kerak. Emanatsiyalanish xususiyatiga ega bo'lgan konsentratlarni saqlash «Nodir metallar sanoati korxonalarida tabiiy radioaktiv moddalar bilan ishlashning sanitariya qoidalari» talablariga muvofiq amalga oshirilishi shart.

4.2.4.11. Ombor hududida materiallarni tushirish va tashish ishlari mexanizatsiyalashtirilgan bo'lishi lozim.

4.2.5. Reagent bo'limlari

4.2.5.1. Sianli tuzlarni saqlash xonalarida sianli tuzlardan bo'shatilgan idishlarni zararsizlantirish uchun qurilmalar o'rnatilishi shart. Reagentlar eritmalarini tayyorlash xonolari sovuq va issiq suvni pedal bilan boshqariladigan yuvgichlar, havo «sochiqlar», maxsus kiyimlar va protivogazlarni saqlash uchun

shkaflar, shuningdek ventilyatsiya qurilmalari va sun'iy yoritgichlarni yoqish moslamalari bilan jihozlanishi kerak.

4.2.5.2. Xlorli ohak, so'ndirilmagan ohak va sianli tuzlar alohida xonalarda saqlanishi lozim. Quruq va suyuq flotoreagentlarni bir xonada saqlash man etiladi. Zaharli bo'lmagan sochiluvchan flotoreagentlarni uyum holida saqlash xonalarida maxsus bo'limlar tashkil etilishi kerak. Ko'rsatilgan flotoreagentlarni omborxona tashqarisida saqlashga ruxsat berilmaydi.

4.2.5.3. Flotoreagentlar eritmalarini tayyorlash xonalari tortuvchi-so'ruvchi ventilyatsiya bilan jihozlanishi shart. Kiritilayotgan havo yuqori qismga uzatilishi lozim. Sianli eritmalar tayyorlash bo'limlarida kiritilayotgan havoning 70 foizi xonaning yuqori qismiga, 30 foizi esa shlyuzga berilishi kerak.

4.2.5.4. Flotoreagentlarni maydalash va yanchish uskunalari, shuningdek, saqlash va tayyorlash uchun mo'ljallangan barcha idishlar aspiratsiyalangan qopqoqlar bilan ta'minlanishi zarur.

4.2.5.5. Flotoreagentlarning katta miqdordagi eritmalarini tayyorlash va saqlash uchun mo'ljallangan statsionar idishlar to'liq bo'shatilish imkoniyatini ta'minlaydigan tarzda yasalgan bo'lishi kerak. Ular sath o'lchagichlar va neytralizatorga chiqarilgan toshib ketishga qarshi quvurlar bilan jihozlanishi lozim.

4.2.5.6. Flotoreagentli idishlarni ochish, eritmalarini tayyorlash va ularni chanlarga (eritma, tindirish, sarflash) uzatish, idishlarni va reagentlar uchun boshqa idishlarni tozalash jarayonlari mexanizatsiyalashtirilgan bo'lishi va qo'l bilan bajariladigan amallarni istisno etishi kerak.

Sianli tuzlar solingan idishlarni qo'l asboblari yordamida ochish va sianli tuzlarni qo'lda ko'chirish taqiqlanadi. Flotoreagentlarni yetkazib berish usuli eritmalar va ularning bug'lari xonaga kirishining oldini olishi lozim.

4.2.5.7. Qurilma idishlaridan pulpa, eritmalar va reagentlardan namunalar olish jarayoni avtomatlashtirilgan bo'lishi shart.

4.2.5.8. Texnologik siklga aloqador bo'lmagan reagentlar uchun metall idishlar bilan bog'liq barcha amallar (listga bichish va boshqalar) reagent bo'limidan tashqarida bajarilishi kerak.

4. TA'MIRLASH ISHLARINI TASHKIL ETISH VA BAJARISHGA QO'YILADIGAN TALABLAR

5.1. Uskunalar va kon mashinalarini rejali-ogohlantiruvchi hamda kapital ta'mirlash korxona rahbariyati tasdiqlagan jadvalga muvofiq bajarilishi lozim.

5.2. Uskunalarini kapital ta'mirlash yer ustida ta'mirlash-mexanika ustaxonalari, sexlar yoki zavodlarda amalga oshirilishi kerak. Bunda texnologik

jarayonlarni tashkil etish “Texnologik jarayonlarni tashkil etishning sanitariya qoidalari va texnologik uskunalarga qo‘yiladigan gigiyenik talablar”ga mos bo‘lishi shart.

5.3. Ta‘mirlanishi lozim bo‘lgan uskunalar ish boshlanishidan avval undagi iflos materiallardan tozalanishi va zaharli moddalar qoldiqlari mavjud bo‘lsa, zararsizlantirilishi kerak. Uskunalarni tozalash usuli ishchilarga zararli moddalar ta‘sirini istisno etishi lozim.

5.4. Faoliyat yuritayotgan korxonalarda uskunalarni ta‘mirlashda kon mashinalari operatorlari kabinalarini isitish, shovqin va tebranish darajasini pasaytirish hamda ishchilarning mehnat sharoitlarini yaxshilashga qaratilgan boshqa chora-tadbirlar amalga oshirilishi zarur.

5.5. Tarkibida zaharli reagentlar va agressiv moddalar bo‘lgan katta sig‘imli uskunalarni ta‘mirlashda faqat tegishli maxsus kiyim va shaxsiy himoya vositalaridan foydalangan holda ishlarni bajarishga ruxsat etiladi.

5.6. Reagent bo‘limi va flotatsiya bo‘limida ta‘mirlash ishlarida ishlatilgan asbob-uskunalar flotoreagentlardan tozalanishi shart.

5.7. Radioaktiv izotopli texnologik nazorat asboblari va qurilmalarini ta‘mirlash «Sanitariya me‘yorlari va radiatsiya xavfsizligi qoidalari» talablariga to‘liq muvofiq holda amalga oshirilishi shart.

5.8. Jihozlarni ta‘mirlashdagi payvandlash ishlari «Metallarni payvandlash, suyuqlantirib qoplash va kesishda sanitariya qoidalari» talablariga qat‘iy rioya qilgan holda bajarilishi lozim.

5. YORITISHGA QO‘YILADIGAN TALABLAR

6.1. Yer osti va ochiq kon lahimlaridagi ish joylarida, tog‘-kon sanoati binolari va inshootlarida sun‘iy va tabiiy yoritish, shuningdek, tungi vaqtda hududni yoritish QMQ 2.01.05-98 “Tabiiy va sun‘iy yoritish” talablariga to‘liq javob berishi kerak.

6.2. Burg‘ulash, yuk ortish, yuk ortish-yetkazib berish va boshqa texnikalarning ish joylari, ishchilarning temir yo‘l va avtomobil yo‘llari orqali o‘tish joylari, zinapoyalar va odamlarning doimiy harakatlanish yo‘llari doimiy elektr yoritish tizimi bilan jihozlangan bo‘lishi shart.

6.3. Barcha kon ishchilari shaxsiy akkumulyatorli yoritgichlar bilan ta‘minlanishi lozim. Shaxsiy yoritgichlar akkumulyatorlarining tuzilishi elektrolitning kiyimga va tananing ochiq qismlariga tushishining oldini olishi kerak.

6.4. Yoritish, yoritish qurilmalarining holati, ularni tozalash, ta‘mirlash va ishlatilgan lampalarni almashtirish muddatlarini nazorat qilish “Sanoat

korxonalarida sun'iy yoritishni ogohlantiruvchi va joriy sanitariya nazoratidan o'tkazish bo'yicha uslubiy ko'rsatmalar" talablariga muvofiq ravishda amalga oshirilishi shart.

6.5. Korxonalarda ishlatilgan gaz razryadli lampalarni saqlash uchun maxsus jihozlangan joylar va xonalar, shuningdek, yoritgichlarni ta'mirlash va tozalash uchun ustaxonalar ajratilishi shart.

6. YORDAMCHI BINOLAR VA XONALARGA QO'YILADIGAN TALABLAR

7.1. Rudali, norudali va sochma foydali qazilmalarni qazib olish va boyitish korxonalaridagi yordamchi binolar va xonalarning tuzilishi hamda jihozlanishi QMQ 2.09.04-98 "Korxonalarining ma'muriy va maishiy binolari" talablariga mos bo'lishi kerak.

7.2. Sanitariya-maishiy xonalar tarkibini ishlab chiqarish jarayonlari guruhidan kelib chiqib, ularning sanitariya tavsifiga ko'ra 2-jadvalga muvofiq aniqlash lozim.

Bundan tashqari, shaxtachilar va zaboy guruhi, portlatuvchilar hamda fabrikalarning ho'l boyitish sexlari ishchilari uchun maxsus kiyim va poyabzallarni kimyoviy tozalash va ta'mirlash xonalari ko'zda tutilishi zarur.

2-jadval

Rudali, norudali va sochma foydali qazilma konlarini qazib olish va boyitish korxonalarida sanitariya-maishiy xonalar tarkibini belgilovchi asosiy ishlab chiqarish jarayonlari guruhlari

Ishlab chiqarish jarayonlari guruhlari	Kasbiy guruhlar
Yer osti ishlari	
P v	Asosiy va yordamchi kasb ishchilari
Sh b	Portlatuvchilar
Ochiq konlar	Kon va transport mashinalarida band bo'lgan asosiy kasb ishchilari
P g	
Sh b P g	Portlatuvchilar
P g	Yordamchi kasb ishchilari
Sh b	Amalgamatsiya qo'llaniladigan draglarda ishlaydigan ishchilar
P g	Amalgamatsiya jarayonisiz draglarda ishlaydigan ishchilar
Boyitish fabrikalari	
P g	Maydalash-saralash va tashish sexlari ishchilari
P g, Sh b	Nam boyitish sexlari ishchilari
P g	Quruq boyitish sexlari ishchilari

7.3. Yordamchi xonalar isitiladigan va yoritilgan o'tish yo'li orqali ishchilarni tushirish va ko'tarish amalga oshiriladigan shaxta stvoli (shtolnya) yoki fabrikaning asosiy binosi bilan bog'lanishi lozim.

7.4. Maxsus kiyim va poyabzallarni quritish xonalarining tuzilishi, ularning o'tkazuvchanlik qobiliyati va qo'llaniladigan quritish usullari ish smenasi boshlanishiga qadar maxsus kiyim va poyabzalning to'liq qurishini ta'minlashi kerak.

7.5. Kirxona maydoni va jihozlari tarkibini belgilashda foydalaniladigan maxsus kiyimlar to'plamini oyiga kamida ikki marta yuvishni hisobga olish zarur. Maxsus kiyimlar ayniqsa tez ifloslanadigan hollarda, mahalliy sanitariya-epidemiologiya xizmati organlari talabiga ko'ra, kirxonalar maxsus kiyimlarni tez-tez yuvishga mo'ljallangan bo'lishi shart.

Patronlanmagan kukunsimon portlovchi moddalar va boshqa zaharli moddalar bilan ishlaydigan xodimlarning maxsus kiyimlari boshqa maxsus kiyimlardan alohida yuvilishi, har smenadan so'ng qishki maxsus kiyimlar kimyoviy tozalashdan o'tkazilishi lozim.

7.6. Maxsus kiyimlarni changsizlantirish, zararsizlantirish, kimyoviy tozalash va ta'mirlash xonalari alohida joylashtirilishi va ifloslangan havoning boshqa xonalarga kirishiga yo'l qo'ymaydigan mustaqil ventilyatsiya tizimi bilan jihozlangan bo'lishi kerak.

7.7. Garderob, dush xonalarining pollari, devorlari, jihozlari, shuningdek oyoq vannalari har smenadan so'ng ho'l latta bilan tozalanishi va dezinfeksiya qilinishi shart. Dush xonalari oldida sandallarni har foydalanishdan keyin dezinfeksiya qilish uchun kichik vannachalar, shuningdek formalin eritmasi uchun vannachalar o'rnatilgan bo'lishi kerak. Epidermofitiyaning oldini olish maqsadida ish poyabzalini har kuni dezinfeksiya qilish va quritish uchun maxsus xona jihozlanishi lozim.

7.8. Yer osti konchilik ishchilari va ochiq konlarda ishlovchilar uchun qisqa muddatli dam olish, isitish yoki sovutish, shuningdek transportni kutish paytida yog'ingarchilikdan himoyalaniş uchun xonalar ko'zda tutilishi kerak. Xona harorati $+22+25^{\circ}\text{C}$ oralig'ida saqlanishi lozim. Havo oqimining tezligi 0,2 m/s dan oshmasligi kerak.

Xonada ichimlik suvi va issiq choy uchun qurilmalar o'rnatilgan bo'lishi shart. Ovqatlanish punkti 600 metrdan uzoqroq masofada joylashgan bo'lsa, xonada ovqatlanish uchun qo'shimcha sharoitlar yaratilishi kerak. Xonalarda qo'l va oyoqlarni mahalliy isitish uchun moslamalar o'rnatilishi lozim.

7.9. Ishchilarning ovqatlanishini tashkil etish uchun yordamchi binolarda termoslarda va individual paketlarda issiq ovqat tayyorlash, qadoqlash va tarqatish xonalari bo'lishi kerak. Shuningdek, ichimlik suvi va ichimliklarni

tayyorlash hamda tarqatish; flyagalarni saqlash, to'ldirish va tarqatish uchun xonalar ham zarur.

7.10. Respirator xonasi filtrlarni changdan tozalash va ularning qarshiligini nazorat qilish uchun qurilma, yarim niqoblarni yuvish, dezinfeksiyalash va quritish, shuningdek, obtyuratorlarni parvarish qilish uchun moslamalar bilan jihozlangan bo'lishi shart.

7.11. Fotariylarni o'rnatish va jihozlash hamda ishchilarni ultrabinafsha nuri bilan nurlantirish tashkil etilayotganda "Sanoat korxonalarida sun'iy ultrabinafsha nurlantirish qurilmalarini loyihalash va ulardan foydalanish bo'yicha ko'rsatmalar" talablariga rioya qilinishi lozim.

7. ATROF-MUHITNI SANITARIYA MUHOFAZASI (SUV HAVZALARI, TUPROQ, HAVO)

8.1. Konchilik korxonalarining oqova suvlarini suv havzalariga oqizish oqim bo'yicha pastki birinchi suv iste'mol qilish nuqtasida suv ta'minoti manbalarining suv sifatiga qo'yiladigan talablarni qat'iy bajargan holda amalga oshirilishi va "Tabiatni muhofaza qilish. Gidrosfera. Xo'jalik-ichimlik suv ta'minoti manbalarini tanlash va sifatini baholash qoidalari" GOST va "Oqova suvlar bilan ifloslanishdan yer usti suvlarini muhofaza qilishning sanitariya qoidalari va me'yorlari" talablariga muvofiq bo'lishi lozim.

8.2. Sanoat obyektlarini suv bilan ta'minlash sxemalari aylanma sikllari tashkil etishni, oqovalarni mahalliy tozalashni, oqova suvlardan qimmatli ishlab chiqarish chiqindilarini ajratib olishni QMQ 2.04.03-97 "Kanalizatsiya. Tashqi tarmoqlar va inshootlar" va "Yer usti suvlarini oqova suvlar bilan ifloslanishdan muhofaza qilish qoidalari" talablariga muvofiq ko'zda tutishi kerak.

8.3. Yo'l qo'yilishi mumkin bo'lgan tegishli konsentratsiyalari belgilanmagan moddalarni qo'llash va suv havzalariga tashlashga yo'l qo'yilmaydi.

8.4. Oqova suvlarni suv havzalariga tashlashga faqat ular muallaq va suvda eriydigan moddalardan samarali tozalangandan keyingina ruxsat beriladi.

Tozalash inshootlari loyihasida cho'kkan muallaq moddalar kinetikasini hisobga olgan holda oqova suvlarni tindirish vaqtini hisoblash hamda koagulyantlar va flokulyantlarni qo'llash yoki qo'llamaslikni asoslash ko'rsatilishi lozim. Suv tozalash inshootlarining unumdorligi qazib oluvchi va boyitish korxonalarining quvvatini oshirish ehtimolini (kamida 20 yillik muddat) hisobga olgan holda QMQ 2.04.02-97 "Suv ta'minoti", QMQ 2.04.2-97 "Suv ta'minoti. Tashqi tarmoqlar va inshootlar" va QMQ 2.04.3-97 "Kanalizatsiya. Tashqi tarmoqlar" talablariga muvofiq hisoblanishi kerak.

8.5. Chiqindixonalar va shlam to'ldirgichlardan foydalanish ustidan nazorat "Rangli metallurgiya korxonalari shlam to'plagichlarining qurilishi va ulardan foydalanish ustidan sanitariya nazoratini amalga oshirish bo'yicha sanitariya-epidemiologiya xizmati organlari va muassasalari uchun uslubiy tavsiyalar"ga muvofiq olib borilishi lozim.

8.6. Sanoat obyektlari hududlaridan oqib kelayotgan yuzaki suvlar va pollardan yuvilib tushgan suvlar suv havzalariga tashlashdan oldin tozalanishi yoki umumiy tozalash inshootlariga yo'naltirilishi shart.

8.7. Bo'sh tog' jinslari uyumlarida ularning yuzalarini eroziyadan himoya qilish choralarini ko'rish zarur.

Joylashtirish "Sanoat korxonalarining bosh rejalari" QMQ talablariga muvofiq amalga oshiriladi.

8. ISHLAB CHIQUARISH MUHITI OMILLARINING HOLATINI NAZORAT QILISH

9.1. Mehnat sharoitlari holatini nazorat qilish texnologik jarayonning xususiyatlarini, uning o'zgarishlarini, turli ishlarni bajarishning haqiqiy sharoitlarini, uskunalarni ta'mirlashni, sog'lomlashtirish chora-tadbirlarini joriy etishni hisobga olgan holda amalga oshirilishi lozim.

9.2. Ishlab chiqarish omillarini o'lchash O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi tomonidan tasdiqlangan uslublar va texnik shartlar asosida bajarilishi kerak.

9.3. Korxonalar xizmatlari va DSENM tomonidan o'tkaziladigan mehnat sharoitlari holati ustidan idoraviy nazorat dasturlari sanitariya-epidemiologiya xizmati organlari bilan kelishilgan bo'lishi shart.

9.4. Foydali qazilmalarda, ularni qayta ishlash mahsulotlarida, shuningdek qamrovchi jinslarda va zonada (yer osti suvlari, texnologik va boshqalar) ifodalangan chang-radiatsiya omilini keltirib chiqaruvchi tabiiy-radioaktiv moddalar aralashmalari mavjud bo'lganda, "Sanitariya normalari va radiatsiya xavfsizligi qoidalari" talablariga muvofiq ishlab chiqarish xonalarida, korxona hududida sanitariya-himoya va kuzatiladigan zonalar doirasida radiatsiyaviy vaziyat ustidan dozimetrik nazorat o'tkazilishi shart.

**ISH O‘RINLARIDA ZARARLI VA NOQULAY ISHLAB CHIQARISH
OMILLARI HOLATINI NAZORAT QILISH**

Omil nomi	Xavflilik sinfi	REM, mg/m ³	Nazorat usullari
ochiq va yer osti konlarida			
chang (tarkibidagi kremniy dioksidi miqdoriga qarab)	III	1-6	MU.1981 y. № 1719-77 23.2-bet
uglerod oksidi	IV	20,0	MU. XIX-nashr, M. 1984 y., 113-bet MU. 1-5-nashr M. 1981 y., 66-bet MU. XV-nashr, M. 1979 y., 38-bet
azot oksidi	III	5,0	My. I-XV nashrlar, 1641-77 M. 1981-yil, 64-66-betlar
vodorod sulfid	III	3,0	MU, 1981-yil, 69,74-betlar
rudalarni boyitishda			
kaliy butil ksantogenati	III	10,0	
skipidar	IV	300,0	To‘plam. qism. P.M. 87-bet, 42
kerosin	IV	300,0	UG-2 gaz analizatori pasporti
natriy sulfid	IV	10,0	MU. № 4295-87 XXI nashr
butil spirti	III	10,0	MU. 2802-83
uglerod sulfid	III	1,0	MU. XXI, GJX nashr. 1986-yil, 172-bet. S6.Ch.P. M-1987, 38-bet. fotometr
vodorod sulfid	III	3,0	MU. 1981-yil, 69-74-betlar
oltingugurt (iv) oksid	III	3,0	MU. 1-5 nashrlar, M. 1981-yil, 70-bet